

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КОНТРАБАНДИ ТРАНСПЛАНТАЦІЙНИХ ОРГАНІВ ТА ІНШИХ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

TRANSNATIONALITY OF THE SIGN OF CRIMES IN THE SPHERE OF SMUGGLING OF TRANSPLANT ORGANS AND OTHER HUMAN ANATOMICAL MATERIALS

Субот Н.І., аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету

Наукова стаття досліджує поняття «транснаціональної злочинності», у контексті злочинів, пов'язаних з контрабандою трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини. В її межах аналізується характеристики та причини транснаціональної злочинності, розглядаються та аналізуються суміжні поняття, такі як «транснаціональна організована злочинність», «організована злочинність», «трансгранична злочинність», «міжнародна злочинність», «транснаціональна дифузна» або «стихийна» злочинність, «прикордонна злочинність» та «національна злочинність, з деякими транснаціональними ознаками». Акцентовано увагу на тому, що більшість транснаціональних злочинів здійснюється через кордони, але поняття «транснаціональний злочин» також включає в собі кримінальні правопорушення які можуть бути скоєні в межах кордонів однієї держави, та наслідки яких поширюються за її межі. Враховуючи цей аспект, дослідження спрямоване на вирішення проблеми визначення та класифікації злочинів у сфері контрабанди трансплантаційних органів та анатомічних матеріалів в умовах транснаціональної діяльності злочинних організацій.

Запропоноване дослідження дозволить уточнити та унормувати категоріально-понятійний апарат, встановити взаємозв'язок між термінами, а також визначити особливості використання цих термінів у міжнародних правових актах та національному законодавстві. В статті наводиться порівняння дефініцій, що має практичну цінність для розуміння розмежування різних видів злочинів у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини.

Робота висвітлює вплив глобалізації та технологічного прогресу на розвиток трансграничної злочинності, особливо в контексті організованої злочинності, що в прикордонних районах перетворюється на транснаціональні кримінальні об'єднання. Автори розглядають проблему соціальної нерівності у зв'язку з глобалізаційними процесами та виявляють залежність між розвитком криміналістичної науки та вдосконаленням понять «транснаціональної злочинності».

У дослідження аргументується висновок, що для характеристики злочинів у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини доцільно примінити поняття «транснаціональна злочинність», а сама дефініція «транснаціональність» є складовою ознакою такого злочину.

Ключові слова: транснаціональна злочинність, контрабанда трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини.

The scientific article examines the concept of «transnational crime» in the context of crimes related to the smuggling of transplant organs and other human anatomical materials. Within its limits, the characteristics and causes of transnational crime are analyzed, related concepts such as «transnational organized crime», «organized crime», «cross-border crime», «international crime», «transnational diffuse» or «spontaneous» crime, «border crime» and «national crime with some transnational features» are considered and analyzed. Attention is focused on the fact that the majority of transnational crimes are committed across borders, but the concept of "transnational crime" also includes criminal offenses that can be committed within the borders of one state, and the consequences of which extend beyond its borders.

Considering this aspect, the study is aimed at solving the problem of defining and classifying crimes in the field of smuggling of transplant organs and anatomical materials in the context of transnational activities of criminal organizations.

The proposed study will allow clarifying and normalizing the categorical-conceptual apparatus, establishing the relationship between the terms, as well as determining the peculiarities of the use of these terms in international legal acts and national legislation. The article provides a comparison of definitions, which has practical value for understanding the distinction between different types of crimes in the field of smuggling transplant organs and other human anatomical materials.

The work highlights the impact of globalization and technological progress on the development of cross-border crime, especially in the context of organized crime, which in border areas turns into transnational criminal associations. The authors consider the problem of social inequality in connection with globalization processes and reveal the dependence between the development of forensic science and the improvement of concepts of «transnational crime».

The research argues the conclusion that to characterize crimes in the field of smuggling transplant organs and other human anatomical materials, it is appropriate to use the concept of «transnational crime», and the very definition of «transnationality» is a constituent feature of such a crime.

Key words: transnational crime, smuggling of transplant organs and other human anatomical materials.

Постановка проблеми. У контексті сучасних глобалізаційних та технологічних викликів, проблематика транснаціональної злочинності набуває особливої актуальності, спонукаючи до глибокого дослідження та аналізу її різних аспектів. Однією з ключових складових цієї проблеми є аналіз категоріально-понятійного апарату, який визначає та диференціює специфіку транснаціональної злочинності в сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини. Аналіз дефініцій в контексті контрабанди органів та анатомічних матеріалів людини є критично важливим для якісної протидії цій злочинній діяльності. Важливість вивчення цієї проблематики полягає в тому, щоб з'ясувати, яким чином ключові терміни та поняття, такі як «транснаціональність», «транснаціональна злочинність» та суміжні дефініції відображають сутність та особливості злочинності у зазначеній сфері. Існуючі понятійні неточності у сфері контрабанди органів та анатомічних матеріалів людини

заважає побудові комплексної та ефективної стратегії протидії цьому виду злочинної діяльності. Це дослідження дозволить уточнити та унормувати термінологічний апарат, встановити взаємозв'язок між поняттями, а також визначити особливості використання цих термінів у науці та національному законодавстві.

Стан дослідження проблеми. Питання транснаціональної злочинності досліджували Буркаль В. С., Скулиш Є. Д., Глушков В. О., Філіпов С. О. та інші. Предметом наукового інтересу багатьох вчених було питання контрабанди, і в дослідженні наведені думки деяких з них, а саме Паламарчука Г. В., та Базярука І. М. Проблематику транснаціональної злочинності у сфері незаконної трансплантації та торгівлі людськими органами аналізували Дьордй В. І. та Мислива О. О.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення транснаціональності як ознаки злочинів у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини.

Виклад основного матеріалу. Для повного розуміння запропонованої в дослідженні тематики, на нашу думку, треба почати з розкриття поняття «транснаціональний злочин».

Проблематика визначення та розмежування транснаціональної злочинності від інших видів злочинів та кримінальних проступків є основоположним елементом у поясненні та створенні правової бази що регулює відносини в її сфері. В наукових колах наголошують на важливості однозначності визначення поняття «транснаціональний злочинності» та відрізнення його від суміжних понять, наприклад таких як «організована» та «міжнародна злочинність».

Раніше транснаціональну злочинність часто сприймали як організовану злочинність. Сталося це через те, що організована злочинність зазвичай займалася багатоепізодними кримінальними правопорушеннями, що вчинялися через кордони між державами. Такі масштабні кримінальні правопорушення вимагають планування, підготовки та налагодження неформальних зв'язків. Проте зараз, в сучасній кримінально-правовій науці, чітко розрізняють ці поняття: організована злочинність є справою особи та структури групи, в якій вона вчиняється, тоді як транснаціональні злочини, по своїй суті є транскордонними злочинами [1].

Попри вищезгадане, залишились випадки, коли на практиці визначення в контексті міжнародного та національного права є неоднозначними та збігаються або дублюються. Важливо зазначити, що більшість транснаціональних злочинів здійснюється через кордони, але поняття «транснаціональний злочин» також включає в собі кримінальні правопорушення які можуть бути скоєні в межах кордонів однієї держави, та наслідки яких поширюються за її межі, наприклад: кіберзлочинність, азартні ігри в інтернеті, онлайн шахрайства, тощо. Тому розуміння наслідків транснаціональної злочинності має враховувати вплив такої злочинності, що може мати місце як на національному, так і на міжнародному рівнях, навіть якщо правопорушення відбуваються в межах кордонів однієї країни.

Крім того, існує різниця між транснаціональною злочинністю та міжнародною злочинністю. Не можна ототожнювати ці два поняття лише із-за того, що транснаціональні злочини мають наслідки та суспільну небезпечність в інших країнах. Треба розуміти, що міжнародний злочин чітко регламентований Римським статутом [2] та трактується як тяжке порушення прав людини, яка діє в межах країни без необхідності діяти в країні в іншій країні, але має наслідки для безпеки та порядку міжнародного співтовариства.

Термін «міжнародний злочин» є збірним терміном для певних надзвичайно серйозних порушень міжнародного права: геноциду, військових злочинів, злочинів проти людяності, торгур і насильницьких зникнень. Інші суспільно небезпечні злочини, такі як піратство та викрадення літаків, не вважаються міжнародними злочинами, незважаючи на те, що вони мають міжнародний компонент [3].

На рівні національного законодавства України, Кримінальним кодексом передбачена відповідальність за наступні злочини міжнародного характеру:

стаття 438 – порушення законів та звичаїв війни;

стаття 439 – застосування зброї масового знищення;

стаття 440 – розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення;

стаття 441 – екоцид;

стаття 442 – геноцид [4].

Тобто, різниця між транснаціональною та міжнародною злочинністю полягає в тому, що міжнародна зосереджена на типі та характері злочинності, тоді як транснаціональна – є територіально орієнтованими і розглядається як злочини що перетинають кордони [1].

Відзначається, що в науковій літературі окрім терміна «транснаціональна організована злочинність» також обго-

ворюється «транснаціональна дифузна» або «стихийна» злочинність. Цей тип злочинності включає в себе випадкові вчинки транснаціональних економічних злочинців, які здійснюються окремими особами або групами і не мають організованої структури. Це можуть бути такі злочини, як особисте контрабандне вивезення валюти або дорогоцінних металів, а також приховування майна при розлученні за допомогою офшорних компаній.

Важливо відмітити, що поняття «транснаціональна злочинність» є більш широким, ніж «транснаціонально організована злочинність». Остання виступає як один з компонентів, відіграючи при цьому ключову та ризиковану роль. Розрізнення цих понять здійснюється згідно з характеристиками суб'єктів транснаціональної злочинної діяльності, її масштабів і ступенем організованості.

Усі форми транснаціональної організованої злочинності спрямовані на отримання прибутку від злочинної діяльності, проте далеко не завжди цю діяльність можна вважати виключно економічною. Визначення транснаціональної організованої злочинності, що зосереджується на сфері економіки та запропоноване у правовій науці, не є виключно успішним і точним [5].

На думку Є. Д. Скулиша та В. О. Глушкова, транснаціональна організована злочинність представляє собою новий виток розвитку національної організованої злочинності, що виходить за межі однієї держави і охоплює території кількох держав, суміжних країн, регіонів, континентів або навіть глобальну спільноту. Вона є вищим рівнем кримінальної еволюції, залучаючи стійкі злочинні організації, що діють як злочинний промисел з метою отримання максимального прибутку при мінімізації ризиків. Не існує єдиної всесвітньої моделі транснаціональної організованої злочинності, оскільки різні суб'єкти цього явища діють у різних регіонах зі своїми специфічними спеціалізаціями, методами, тактиками та складом. Однак, їхня спільна мета полягає в одному – здобутті високого нелегального прибутку, часто через поєднання легальної діяльності зі злочинними діями.

Головною характеристикою транснаціональної організованої злочинності є перехождення її протиправної діяльності за межі території та юрисдикції однієї держави, що включає розповсюдження впливу та діяльності через міжнародний масштаб. Такий підхід дозволяє їм функціонувати як глобальні злочинні мережі, де кожна структура відіграє свою унікальну роль у злочинній системі. Слід зауважити, що міжнародні терористичні організації, незважаючи на схожість з транснаціональними злочинними організаціями, не розглядаються як транснаціональна організована злочинність. Одна з ключових відмінностей полягає у їхній політичній мотивації, спрямованій на досягнення політичних цілей, а не тільки на фінансовий зиск [6].

Крім цього є очевидним, що дефініція міжнародної злочинності є ширшою за суттю від транснаціональної злочинності за рахунок охоплення наднаціонального аспекту злочину.

Відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, злочини носять транснаціональний характер, якщо:

– вчиняються у більш ніж одній державі;

– вчиняються в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі;

– вчиняються в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі;

– вчиняються в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі [7].

Отже, транснаціональні злочини – це злочини, які фактично чи потенційно мають наслідки через національні кордони, а також злочини, які є внутрішньодержавними,

але порушують фундаментальні цінності міжнародного співтовариства [8].

Більш того, в юридичній науці зустрічаються інші суміжні поняття, як «прикордонна злочинність» та «національна злочинність, з деякими транснаціональними ознаками». В. С. Буркаль, у своєму дослідженні цитуючи А. П. Закалюка пропонує розмежовувати ці поняття через їх визначення, а саме:

Транснаціональна злочинність – це та, яка охоплює території декількох країн і виходить за межі національної злочинності.

Прикордонна злочинність – це особлива частина транснаціональної злочинності, що виникає в обмеженому просторі, зокрема у зоні кордону, митного, прикордонного та екологічного контролю.

Національна злочинність, з деякими транснаціональними ознаками – це злочинність, що має деякі транснаціональні риси, зокрема, пов'язана з організованою економічною та комп'ютерною злочинністю, порушенням прав інтелектуальної власності, великомасштабною корупцією, а також частково пов'язана з насильницькою злочинністю, такою як тероризм, бандитизм, вбивства на замовлення, а також організованими шахрайствами, торгівлею наркотиками, зброєю, антикваріатом, радіоактивними речовинами і тому подібним [5].

Змістовний зміст терміна «транскордонність» у науковій літературі має різні відтінки. Різноманітні джерела розглядають його з двох поглядів: як пріоритетну тенденцію регіонального економічного та соціального розвитку та як процеси, що відбуваються між суміжними структурами. Загалом, транскордонність можна розглядати як сукупність ознак, що виходять за межі однієї держави та характеризують зв'язок між різними її частинами, розділеними державними кордонами. Аналізуючи транскордонну злочинність, ми погоджуємося з ідеєю С. О. Філіппова, що пропонує особливу увагу звертати на дві головні ознаки транскордонності: спільні можливості, які є характерними для суміжних сторін і можуть створити синергетичний ефект, та контрастність між розділеними сторонами через наявність кордонів, що впливають на різні ставки, ціни та можливості зайнятості.

Окрім цього, очевидним є динамічний зв'язок між транскордонністю та глобалізацією, а також підвищення транскордонної криміналізації сфер життєдіяльності суспільства, які включають міждержавні та міжнаціональні взаємодії, що становить одну з ключових проблем глобалізації. Також, треба розглядати криміналізацію транскордонних відносин як складову процесів глобалізації в різних сферах суспільної діяльності [9].

В цілому, потрібно досліджувати теоретичні та практичні аспекти транскордонної злочинності, як окрему форму злочинної діяльності. Таким чином, наряду з транснаціональними злочинами, що передбачають вихід за межі кордонів держави, транскордонні злочини мають свій регіональний характер і відбуваються на прикордонних або митних територіях суміжних країн. Ключовим аспектом механізму транскордонної злочинної діяльності є її організованість, яка є реальним явищем та обов'язковим складовим елементом. Поняття транснаціональності ширше, охоплюючи різноманітні форми злочинності, тоді як транскордонність стосується конкретного регіонального аспекту злочинної діяльності.

Таким чином, варто визнати контрабанду як типовий транскордонний злочин – злочин, пов'язаний з перетинанням кордону держави з незаконними товарами або предметами. Злочинні групи, що займаються контрабандою, часто вчиняють свої дії вздовж прикордонних територій, де перетин кордону дає можливість незаконними способом перевести товар. У випадках, коли контрабанда охоплює кілька держав, вона набуває характеру транснаціонального злочину [10].

Однією з особливих характеристик контрабанди, що відрізняє її від інших злочинів, є тісний зв'язок з кордоном як місцем вчинення злочину. Законодавство України, зокрема стаття 201 Кримінального кодексу, передбачає, що контрабанда може бути здійснена тільки на кордоні та неможлива в будь-якому іншому місці. Якщо порушення переміщення предметів відбувається в іншому місці, воно підпадає під інші відповідні законодавчі норми. З цього виходить, що контрабанда має виражений транскордонний характер, який означає, що вона здійснюється на межі країн. Часто такі злочинні дії пов'язані з організованою злочинністю, корупцією, тіншовими економічними операціями та іншими негативними явищами в суспільстві [11].

З розвитком глобалізації, все більш значну суспільну небезпеку почали становити злочини у сфері незаконної трансплантології людських органів та пов'язаних з ними контрабандні злочини. Розглядаючи контрабанду транспланційних органів та інших анатомічних матеріалів людини, як складову транснаціональної злочинності, треба відмітити що це протиправне явище виникло нещодавно та підсилюється зростанням соціальної прірви між громадянами країн що розвиваються та країн з високим валовим внутрішнім продуктом.

Протиправна діяльність у сфері трансплантології характеризується латентністю, участю посадових осіб, егоїзмом, організованістю, професіоналізмом, транснаціональністю. Учасники угруповань, які займаються незаконною діяльністю у сфері трансплантації, залежно від ролі, є замовниками, посередниками, підбурювачами, виконавцями та контрабандистами.

Незаконна діяльність у сфері трансплантології характеризується транснаціональністю, оскільки це здійснюється міжнародними злочинними організаціями, які мають фінансові ресурси та необхідне інформаційне забезпечення, технічні засоби зберігання та перевезення «живого товару». Нелегальна трансплантологічна діяльність завжди починається в одній країні і закінчується в іншій [12].

В аналізі транскордонної злочинності в Україні В. І. Дьордяй пропонує виокремлювати наступний ряд характерних особливостей:

- 1) корупція, а саме зловживання незаконним впливом, експлуатація слабкостей та шантаж громадських та політичних діячів;
- 2) дисципліна, у сенсі застосування страху та насильства для забезпечення покорності організації;
- 3) впровадження, як використання правових структур для підсилення можливостей отримання прибутку або підвищення рівня захисту;
- 4) ізоляція – відокремлення лідерів від звичайних членів організації з метою їх захисту;
- 5) монополія, тобто контроль над конкретною сферою злочинної діяльності на певній географічній території з відмовою від конкуренції;
- 6) мотивація, основою якої є побудова та отримання влади та впливу, а також збагачення, політичні чи соціальні переваги;
- 7) занепад в значенні поглиблення кризи суспільних інститутів, правових та моральних цінностей;
- 8) історія прогресування та вдосконалення злочинної діяльності в часі;
- 9) насильство – рішення використання для досягнення злочинних цілей організації;
- 10) злочинна збоченість в розумінні використання передових комунікаційних систем, фінансових операцій та контролю;
- 11) постійність в контексті збереження лідерів та управлінців організації, подібно до корпорації;
- 12) різноманітність, як відходження від залежності організації від одного виду злочинної діяльності;
- 13) зв'язок, тобто взаємодія між членами та організацією для підтримки та захисту, часто з використанням специфічних ритуалів;

14) мобільність, що проявляється в порушенні національних та юрисдикційних кордонів [13].

Досліджуючи транснаціональну злочинність, в аспекті контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини, варто розуміти, що суспільна небезпека даного злочину полягає в тому, що органи донора злочинці незаконно транспортують до реципієнта через кордон. Транснаціональність цього злочину полягає в його підготовці в одній країні, і навіть при невдалому його перебігу і розкритті на кордоні, та не поширення його на іншу країну, треба розуміти, що частина суспільно-небезпечних наслідків (для донора органів та анатомічних матеріалів) вже наступила.

Висновок. Отже, на розвиток транскордонної злочинності та її еволюції з організованої злочинності вплинули процеси глобалізації та розвитку технології. Завдяки цьому, локальні мережі організованої злочинності трансформувалися в транснаціональні кримінальні конгломерати, особливо в прикордонних районах.

Глобалізаційні процеси зробили світ більш логістично доступнішим і одночасно з цим проблеми соціальної нерівності більш гостро постали перед країнами з низьким внутрішнім валовим продуктом. Розвиток криміналіс-

тичної науки сприяв створенню можливості класифікації та розрізнення дефініцій «транснаціональної злочинності» та відмежування від неї схожих понять.

Транснаціональна контрабанда трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини включає нелегальний обіг органів та матеріалів через міжнародні кордони. Цей процес вимагає складних ланцюжків посередників, які діють на території різних країн, щоб забезпечити переміщення органів та матеріалів від донорів до одержувачів.

Більш того, злочинність у сфері контрабанда трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини підпадає під ознаки наведені у міжнародно-правових актах що визначають приналежність злочинів до транснаціональних, а саме до Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності.

Тому, на підставі вищевикладеного, можемо дійти висновку, що «транснаціональна злочинність» у сучасному її доктринальному розумінні, є відповідною дефініцією для контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини, а поняття «транснаціональність» – невід'ємним складовим елементом такого виду злочинів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Review Mechanism UNTOC: Definition of transnational crime . United Nations: офіційний сайт. URL: https://www.unodc.org/documents/organized-crime/reviewmechanism/CDICTA_SS.pdf (date of appeal: 10.07.2023).
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. Документ 995_588, 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 10.08.2023).
3. What are international crimes? Netherlands Public Prosecution Service. Official site. URL: <https://www.prosecutionservice.nl/topics/international-crimes/what-are-international-crimes> (date of appeal: 09.08.2023).
4. Кримінальний Кодекс України (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131).
5. Буркаль В.С. Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2019. URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Dis-%D0%91%D1%83%D1%80%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8C.pdf> (дата звернення: 11.07.2023).
6. Скулиш Є. Д., Глушков В. О., Поняття транснаціональної організованої злочинності та її співвідношення з тероризмом. *Право і суспільство* 2 (2012): 190–194. URL: http://pravoisusilstvo.org.ua/archive/2012/2_2012/42.pdf (дата звернення: 11.07.2023).
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Документ 995_789, чинний, поточна редакція – Ратифікація від 04.02.2004, підстава – 1433-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
8. Neil Boister 'Transnational Criminal Law' *European Journal of International Law*, Volume 14, Issue 5, November 2003, Pages 953–976.. URL: <https://doi.org/10.1093/ejil/14.5.953> (date of appeal: 11.08.2023).
9. Філіпов С. О. Кримінологічні засади протидії транскордонній злочинності. – Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук 12.00.08. – Національна академія державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2019. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2019. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1075/1/%D0%A4%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%BF%D0%BF%D0%BE%D0%B2_%D0%A1_%D0%9E-dis.pdf
10. Паламарчук Г. В. Контрабанда – транснаціональний чи трансграничний злочин: визначення понять. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України* 21 (2019): 87–93. URL: https://prc.com.ua/wp-content/uploads/2021/01/vpsc_2019_21_13.pdf
11. Базярук І. М. Ознаки контрабанди як злочинної діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис* 3 (2012): 196-199. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuov/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pupch_2012_3_73.pdf
12. Mysliwa O., Modern state and signs of illegal activity in the field of transplantation (Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, Ukraine) *UDC 343.6+851 DOI: 10.31733/2078-3566-2020-5-222-227 Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2020. Special Issue №1 <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6728/1/24.pdf>.
13. Дьордяй Володимир Іванович. Кримінологічний погляд на транснаціональну злочинність через призму незаконної торгівлі людськими органами. (2019). URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36836>.